

УДК 811.161.1*243:378.018.43

ПРОБЛЕМИ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

*Тростинська О.М., канд. філол. наук,
Копилова О.В. (Харків)*

У статті розглядаються особливості заочного навчання мови студентів-іноземців, аналізуються основні складники та зміст «Програми з російської мови для іноземних студентів-нефілологів заочної форми навчання».

Ключові слова: заочне навчання, іноземні студенти, російська мова, програма навчання.

Тростинская О.Н., Копылова Е.В. Проблемы заочного обучения языку иностранных студентов-нефилологов. В статье рассматриваются особенности заочного обучения языку студентов-иностранцев, анализируются основные составляющие и содержание «Программы по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов заочной формы обучения».

Ключевые слова: заочное обучение, иностранные студенты, русский язык, программа обучения.

Trostynska O.M., Kopylova O.V. Language Training of Foreign Students-Non-philologists in the Format of Distance Learning. The article deals with the main problems concerning the distance learning of foreign students. The principal points and content of "Russian language program for foreign students-non-philologists of distance learning" are analyzed.

Key words: distance learning, foreign students, Russian language, training program.

Складовою частиною системи вищої освіти є заочне навчання, яке об'єднує принципи самонавчання й очної форми навчання, а також включає два етапи: настановну сесію, під час якої студенти отримують базові знання і вивчають навчальну літературу, та екзаменаційну сесію, коли здійснюється контроль засвоєних студентами знань [3].

Науково-теоретичні та організаційно-методичні питання заочного навчання були розглянуті в роботах Б.А. Грицюка, С.І. Зінов'єва, В.П. Елютіна, Ф.Г. Паначина, В.Ф. Тадіяна, В.Ф. Тельцова,

В.М. Юшкова. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що за останні десятиліття межі досліджень заочного навчання значно розширилися. Проте проблеми використання заочної моделі у навчанні іноземних мов, специфіка організації навчального процесу на основі цієї моделі, створення відповідного навчально-методичного забезпечення не знайшли належного відображення у сучасних психолого-педагогічних і методичних дослідженнях [1; 3; 5]. Особливості заочного навчання іноземців у вищих навчальних закладах України у роботах методистів не розглядалися взагалі, хоча в останні роки у ВНЗ України з'явився новий контингент учнів – іноземні студенти-заочники. Відсутність у вітчизняній методиці робіт із вивчення особливостей та організації заочного навчання іноземців визначає **актуальність** нашого дослідження. **Мета** статті – проаналізувати особливості заочного навчання, розглянути основні складники «Програми з російської мови» для іноземних студентів-заочників, розробленої кафедрою мовної підготовки Центру міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, та визначити проблеми, що потребують подальших досліджень.

Основною формою заочного навчання, на відміну від денного, є самостійна робота. В широкому сенсі будь-яка навчальна діяльність для того, хто навчається, є діяльністю самостійною, особливість визначення самостійної роботи як складника навчального процесу полягає в характері керування нею, тобто в тому, керує викладач цією діяльністю безпосередньо чи опосередковано, через спеціальні навчальні матеріали. Педагогічна література визначає самостійну роботу в навчанні мови як вид пізнавальної діяльності, що має певну мету (мовленнєва направленість), етапи роботи над навчальним матеріалом (презентація, тренування, практика, контроль) та джерела інформації (друковані, аудіо-візуальні, комп'ютерні матеріали) [4]. Специфіка самостійної роботи полягає у відсутності безпосереднього контакту учня з викладачем, тому методичні матеріали для самостійної роботи мають компенсувати відсутність такого контакту та взяти на себе основну функцію викладача – керувати самостійною роботою студента на всіх її етапах. Під керуванням у методиці розуміють послідовний вплив того, хто навчає, на того, хто навчається, направлений на досягнення поставленої мети, як загальної, так

і часткової. Керування базується на знаннях процесу формування та розвитку вмінь іншомовної мовленнєвої діяльності, врахування її багатофазової структури, що включає такі фази: мотиваційну, орієнтовно-дослідницьку, виконавчу, контрольню-оціночну [4]. Ці фази співвідносяться зі стадіями формування вмінь мовленнєвої діяльності і з традиційними ланками навчального процесу – постановка мети та створення мотиву, ознайомлення, тренування й контроль.

Розрізняють три основні види керування навчальною діяльністю студентів: жорстке керування, відносно жорстке та гнучке. Під час жорсткого керування регламентується кожна навчальна операція на всіх фазах її здійснення. Відносно жорстке керування потребує чіткого визначення цілей, мотивів, орієнтирів та контролю й охоплює не всі, а лише деякі операції. Таке керування здійснюється з допомогою навчальних матеріалів, що мають інструкції та ключі. Гнучке керування надає студенту можливості самостійного вибору як засобів, так і шляхів та способів виконання навчального завдання у межах пред'явленого набору навчального матеріалу. На початковому етапі необхідно віддавати перевагу жорсткому керуванню, поступово збільшуючи частку відносно жорсткого, а на завершальному етапі – гнучкого керування [4:36].

Для очної і заочної форми навчання програми та підручники, як правило, спільні. Водночас найважливішою специфічною особливістю заочної форми є скорочена кількість аудиторних занять, яка складає приблизно 30% у порівнянні з денною формою [3], що, на наш погляд, вимагає розробки спеціальних робочих програм і навчальних матеріалів із дисциплін, які вивчаються студентами-заочниками.

Навчальну дисципліну «Практична російська мова» включено до навчальних планів із підготовки іноземних фахівців, оскільки російська мова для іноземців, що навчаються у вищих навчальних закладах Східної України, є засобом здобуття вищої освіти. Поява нового контингенту іноземних студентів заочної форми навчання зумовила необхідність розробки програмного і навчально-методичного забезпечення занять з російської мови для цієї категорії учнів.

«Програма з російської мови для іноземних студентів-нефілологів заочної форми навчання» розроблена на основі «Програми з російської мови для іноземних студентів-нефілологів» [6], спирається на лінгвістичні й методичні роботи останніх років та досвід методики

викладання російської мови як іноземної. Кількість навчальних годин для вивчення російської мови іноземними студентами-нефілологами ВНЗ України III–IV рівнів акредитації денної форми навчання визначається Наказом МОН України від 04.04.2006 року і становить 978 годин (702 аудиторні години, 276 годин самостійної роботи) на I–IV курсах. Кількість навчальних годин для вивчення російської мови іноземними студентами заочної форми навчання не визначена жодним розпорядженням, тому під час розробки „Програми з російської мови для іноземних студентів-нефілологів заочної форми навчання” ми керувалися навчальним планом Міністерства освіти і науки України для вивчення іноземної мови студентами нефілологічних спеціальностей заочної форми навчання, згідно з яким на іноземну мову відводиться 240 годин протягом I–II семестрів. Така розбіжність у кількості навчальних годин для вивчення російської мови іноземними студентами очної і заочної форм навчання зумовила скорочення загального обсягу навчальної Програми [6] та вилучення з неї частини тем.

Ми пропонуємо таку структуру навчальної дисципліни “Російська мова для іноземних студентів-нефілологів заочної форми навчання”:

Курс	Се- местр	К-ть моду- лів	Кредити ECTS	Кількість годин					Види конт- ролю
				всього годин	лекції	практ. заняття	СРС	конт- роль	
I	1	1	1,5	60	2	8	48	2	залік
	2	1	1,5	60		8	50	2	залік
II	3	1	1,5	60		8	50	2	залік
	4	1	1,5	60		8	50	2	іспит
Усього		4	6 кр.	240 годин	2	32	198	8	

Комунікативні цілі та завдання для кожного з видів мовленнєвої діяльності реалізуються студентами-заочниками нефілологічних спеціальностей у першу чергу в навчально-професійній сфері, тому ця сфера навчання є основною для іноземних студентів цієї категорії.

Навчання у навчально-професійній сфері студентів заочної форми включає читання підручників із загальноосвітніх і спеціальних дисциплін, слухання лекцій з цих дисциплін під час настановних сесій, відповіді на заліках й іспитах, написання контрольних робіт, рефератів,

курсів і дипломних робіт. Відбір текстів визначається профілем навчання студентів (економічним, юридичним, природничо-науковим, за якими навчаються іноземці-заочники в ХНУ імені В.Н. Каразіна).

Аудиторна форма навчання здійснюється під час настановних сесій у навчальних аудиторіях, комп'ютерному класі та планується у межах встановленої норми годин. Самостійна робота здійснюється у міжсесійний час.

Перевірка рівня сформованості умінь і навичок студентів у різних видах мовленнєвої діяльності відбувається на підсумковому модульному контролі, який проводиться у кінці кожного семестру у формі заліку (1-3 семестри навчання) або іспиту (4-й семестр навчання).

Опис змісту навчання на кожному курсі у „Програмі з російської мови для іноземних студентів-нефілологів заочної форми навчання” побудований за єдиною схемою і включає такі розділи: навчально-професійна сфера, зміст мовної компетенції, розподіл навчального матеріалу за модулями, тематичний план практичних занять, типи завдань і вимоги до підсумкового контролю.

Кожний модуль програми містить граматичний матеріал, загальний для студентів різних спеціальностей, і матеріал з наукового стилю мовлення, специфічний для кожного факультету, на якому навчаються іноземні студенти заочної форми. При цьому граматика є фундаментом для формування й розвитку умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності у навчально-професійній сфері спілкування. Різні змістові наповнення навчальних занять з російської мови об'єднані єдиними комунікативними завданнями навчання.

На підсумковий контроль на I курсі виносяться контрольна робота, вивчає читання тексту з навчально-професійної сфери спілкування з виконанням тесту, що контролює рівень розуміння прочитаного, та подальшим складанням плану й усним відтворенням змісту прочитаного з опорою на план.

До підсумкового модульного контролю на II курсі (III семестр) включено ознайомче читання тексту з навчально-професійної сфери з подальшим складанням у письмовій формі тезового плану і відтворенням прочитаного тексту за планом. На іспит у IV семестрі винесено ознайомче читання тексту з підручника за фахом студента

з тестовим контролем рівня розуміння прочитаного, складання у письмовій формі тез прочитаного тексту, а також діалог-бесіду з опорою на записані тези.

Однією з найважливіших проблем заочного навчання російської мови іноземних студентів є відсутність навчальних матеріалів і методичних указівок для самостійної роботи, які є основною формою організації навчального процесу студентів-заочників у міжсесійний період навчання. Як ми зазначали, навчальні матеріали для самостійної роботи студентів заочної форми повинні компенсувати відсутність контакту з викладачем і, отже, виконувати функції управління самостійною роботою студентів. Набір завдань має забезпечувати можливість індивідуального відбору і визначення обсягу матеріалу, необхідного для досягнення навчальної мети. Завдання, призначені для самостійної роботи, повинні носити активний творчий характер, стимулювати пошук самостійних рішень, оскільки оволодіння прийомами самостійної роботи є обов'язковою умовою розвитку навичок самоосвіти [5]. Студенти першого курсу, як правило, не володіють навичками самостійної роботи і не вміють самостійно працювати ні з навчальною, ні з довідковою літературою, контролювати й оцінювати результати своєї діяльності, раціонально розподіляти й використовувати час для самостійної роботи, тому навчання студентів прийомам самостійної роботи на початковому етапі має стати обов'язковою частиною завдань.

Керування самостійною роботою студентів здійснюється через навчальні завдання, побудовані відповідно до фаз, що виділяються у структурі навчальної діяльності. Тільки у разі забезпечення навчальної діяльності завданнями, розробленими відповідно до цих фаз, ця діяльність буде керованою й результативною.

Першим необхідним структурним компонентом навчального завдання вважають настановну частину, співвідносну з мотиваційною фазою [4]. Наставовна частина завдання має бути сформульована таким чином, щоб студенти мали чітке уявлення, для чого вони виконують завдання, тобто необхідно точно визначати комунікативну мету завдання. В цьому разі діяльність студента буде вмотивованою та цілеспрямовано працюватиме на результат.

Інструктивна частина має знайомити студента з тим, як він буде виконувати завдання, та містити перелік дій та вказівок для їх

виконання. Інструкції виступають своєрідними орієнтирами у роботі. Від того, наскільки системно відібрані ці орієнтири та наскільки вони відображають напрямок виконання завдань і допомагають студентів активно працювати, залежить успіх навчання. Настанови та інструкції до виконання навчальних дій та операцій, які містяться у виконавчій частині завдання, співвідносяться з виконавчою фазою навчальної діяльності.

Правильність виконання кожної навчальної дії забезпечується зворотним зв'язком з допомогою ключів, що представляють зміст контрольної частини завдання, яка співвідноситься з контрольно-оціночною фазою. Водночас контроль проходить через усю виконавчу фазу, сприяючи формуванню навичок самоконтролю і самокорекції, а отже й надійності оцінки результатів самостійної навчальної діяльності.

Розглянута структура завдань для самостійної роботи найбільш характерна для жорсткого керування. У процесі оволодіння студентами мовною і мовленнєвою компетенцією цей вид керування буде замінюватися відносно жорстким та гнучким, а настанови й інструкції до завдань скорочуватимуться, контролюватимуться не всі, а лише ключові операції, змінюватиметься характер діяльності від репродуктивної до продуктивної та конструктивно-творчої.

Перспективу подальших досліджень становить розробка навчальних матеріалів з російської мови для іноземних студентів-заочників з урахуванням специфіки заочної форми навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецкая Т.В. Внедрение дистанционных технологий в процесс обучения иностранному языку студентов-заочников неязыковых вузов / Т.В. Вишневецкая // Известия Пензенского гос. пед. ун-та имени В.Г. Белинского. – 2011. – № 24. – С. 589–592.
2. Гапон Е.В. Самостійна робота студентів у контексті сучасної концепції вищої освіти / Е.В. Гапон // Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. VII. – Харків : Основа, 2001. – С. 49–53.
3. Давыдова Л.П. Организация самостоятельной работы студентов-заочников младших курсов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Пед. науки» / Л.П. Давыдова. – М., 1985. – 43 с.

4. Организация самостоятельной работы студентов по иностранным языкам в вузах неязыковых специальностей. Методические рекомендации для преподавателей. – М. : МГИИЯ им. М. Тореца, 1988. – 72 с.
5. Староверова Н.А. Проблемы заочного обучения в сфере профессионального образования / Н.А. Староверова // Вестник Казан. технолог. ун-та. – Казань : КНИТУ. – 2012. – №8 – С. 463.
6. Тростинская О.Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов / О.Н. Тростинская, Т.Н. Алексеенко, Е.В. Копылова. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 88 с.